

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Донка Радева „*Павликяни и павликянство в българските земи - архетип и повторения, VII-XVII век*” за присъждане на образователната и научна степен „доктор

проф. дин Петър Ангелов

Представеният за защита докторски труд е плод на дългогодишни и целенасочени дирения на Донка Радева по проблема за историята и разпространението на павликянството по нашите земи. Няма съмнение, че изборът на темата е актуален, тъй като става дума за един идеологически и социален феномен на Балканите, който обхваща няколко епохи и оставя дълбоки следи в историята на българите. На първо място трябва два се отбележи, че въпреки натрупаната богата домашна и чужда историографска традиция по проблемите на ересите и в частност на павликянството в българските земи, Донка Радева е намерила един нов неизследван досега ъгъл, а именно да реконструира архетипа на тази ерес като система от онтологични, етиологични и христологични представи, обединени в устойчива доктрина и да представи функционален модел на нейното повторение и еволюция за времето от IX до XVII в. Действително това е един впечатляващ широк хронологически обхват, който обаче убедително е защитен в увода на дисертацията. При това, обосновката е направена с ясното съзнание, че скрити следи от павликянството могат да се проследят в народната култура и традиции чак до 20 в. Между другото тук ще припомня, че в първоначалния си вариант трудът достигаше до това време, но след предварителното обсъждане в катедрата по История на България хронологическите граници бяха стеснени.

При оценката на един дисертационен труд важно е да се посочи не само неговата актуалност и наличието на оригинален изследователски подход, но да се проследи и използваният понятиен инструментариум. За мен това винаги и е било белег за зрелостта на един научен труд. Веднага искам да отбележа, че Донка Радева е пристъпила към своето изследване след ясно и

точно дефиниране на съдържанието на основните понятия и категории, с които ще работи. Особено внимание е обърнато върху смисъла и съдържанието на понятието **архетип** и неговите различни научни определения. В хода на изследването се акцентира и на съдържанието, което традиционно се влага и в термина „дуализъм”, главно с оглед да се покаже, че павликянството трудно може да бъде причислено към традиционните дуалистични ереси като манихейство и богомилство. Изобщо казано, въведеният в обръщение понятиен апарат ясно показва, че докторантката правилно е схванала нуждата от използване на интердисциплинарен подход при изследване на поставената тема, в която среща си дават историята, философията, социологията и етнологията.

Друг важен показател за стойността на един докторски труд е безспорно фактът дали добре се познават научната литература и изворите. В това отношение трябва веднага да се отбележи, че представеният докторски труд напълно отговаря на това изискване. Нещо повече, както в увода, така и в изложението на отделните глави, различните научни приноси са разгледани аналитично, и където е възможно, критично. Що се отнася до изворите, веднага ще отбележа, не само тяхното добро познаване, но и факта, че в изследването са използвани и нови, малко познати съчинения. Те са намерили място, със съответния превод, в специалното приложение в края на дисертационния труд. С оглед спецификата на проблема, освен писмени извори, в обръщение е въведени и събран от докторантката теренен етнографски материал, чиито информатори са изброени.

Важно доказателство, че пред нас е един добре премислен научен труд е неговата ясна и логическа структура. Изложението е разпределено в три самостоятелни глави, разделени на съответни параграфи с врязани заглавия. В края е поместено заключение, както и списък на използваната литература, и извори. Заедно с приложенията на изворите общият обем на труда е 493 страници. В първата глава последователно се разглеждат раждането на павликянството в пределите на Византийската империя, неговите идейни корени, формирацията се архетип и функционален модел, който го прави изключително жизнен и му позволява да прехвърли границите на империята. Във втората глава се разглежда появата на павликянството в Средновековна България и се дефинират, доколкото е възможно, неговите етнически

носителите. Проследява се как и къде се проявява, повтаря и еволюира най-ясно неговият архетип; какви прилики и какви отлики се забелязват по отношение на богомилското учение. Трета глава е посветена на различни аспекти от съдбата на българското павликянство в пределите на Османската империя. Правят се важни наблюдения за модела, по който се усвояват екологическите пространства от павликяните и се приема тезата за късно преселение на павликяни в нови земи под въздействието на фактори от икономическо и военностратегическо естество. Търси се и отговор и на въпроса кои са причините довели до дезинтеграцията на павликянската общност през XVII в., когато сакралният архетип се запазва главно сред най-упоритите и консервативни павликяни, докато техните лидери поемат по пътя на различни конфесии – ислям, католицизъм и православие.

В заключение ще обобща, къде виждам основните приноси на докторския труд. За първи път в науката е представен един цялостен модел на архетипа на павликянството от възникването му през VII в. и неговото функциониране в Средновековна България до разпадането му през XVII в. Заслужават отбелязване и изказаните аргументи в полза на тезата, че по своята идейна същност и архетип павликянството не би трябвало да се причислява към познатите в науката традиционни т.нар. дуалистични ереси като богомилство и манихейство, нито да се определя като своеобразна секта. Остава обаче въпросът дали в своята идейна еволюция, т.е. в процеса на своеобразното повторение на архетипа павликяните не възприемат някои идеи от богомилите. В противен случай трудно бихме си обяснили факта, че двете понятия *богомил* и *павликяни* понякога са почти равнозначни за някои техни съвременници и критици.

Безспорен принос в дисертацията е и въвеждането, както на малко познати, така и на недостатъчно използвани извори от староарменски, старобългарски и италиански произход. Моята препоръка към едно бъдещо издаване на текста е в извороведския преглед да се кажат повече думи за конкретното естество на теренния материал и да се изясни неговото значение за изследването на поставения проблем. Също така при евентуално издаване биха могли да паднат и сканираните оригинални текстове на изворите, по които са направени преводите.

Дисертационният труд представлява добра основа за продължаване на научните изследвания на следите от павликянството и неговия архетип в нашите земи за периода XVIII – XX в., което вероятно ще бъде следващата цел на г-жа Донка Радева. В качеството си на научен консултант подчертавам, че приносите в дисертационния труд са нейно лично дело. Докторският труд е плод на целенасочена и упорита работа с изворите и литературата и, което е най-важното, г-жа Радева положи необходимите усилия да се съобрази с направените препоръки и забележки в хода на написването и обсъждането на текста от мен и останалите членове на Катедрата. Обръщам специално внимание и на добрия език и стил на изложението, и на уменията на авторката да говори ясно и логично за наистина сложни и многопластови явления от идеологическо и етнологично естество. Този стил проличава и в представения автореферат, който според мен може да бъде посочен за образец, как трябва да се състави един стойностен в структурно и информативно отношение автореферат за докторски труд. След всичко казано дотук препоръчвам без колебание на членовете на уважаемото научно жури да присъди на г-жа Донка Радева образователната и научна степен **доктор**.

Проф. дин Петър Ангелов